

Instytut Pamięci Narodowej - Poznań

<https://poznan.ipn.gov.pl/pl7/aktualnosc/172539,Dokumentacja-archeologiczna-Jeziora-Rusalka-Poznan-20-21-pazdziernika-2022.html>
07.05.2024, 00:04

Dokumentacja archeologiczna Jeziora Rusalka - Poznań, 20-21 października 2022

W dniach 20-21 października 2022 r. na zlecenie Oddziałowego Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa Instytutu Pamięi Narodowej w Poznaniu w Jeziorze Rusałka na poznańskim Gołęczynie zostały przeprowadzone prace z zakresu archeologii podwodnej, których celem była dokumentacja kamiennych bloków, stanowiących w dużej części fragmenty nagrobków pochodzących ze zlikwidowanych przez niemieckiego okupanta cmentarzy poznańskich. To pierwszy etap prac, których efekt w postaci filmu dokumentalnego będzie można obejrzeć już przyszłym roku.

Jezioro Rusałka powstało podczas okupacji na polecenie władz niemieckich. Wszystkie prace zostały wykonane przez przymusowych robotników polskich, a także przez więźniów żydowskich, przetrzymywanych w obozach w Krzyżownikach, na Strzeszynie i Stadionie Miejskim. Więźniowie wykonywali pracę ponad siły, egzystując w ekstremalnych warunkach, co miało na celu ich totalną eksterminację, a jednocześnie całkowite zniszczenie i zatarcie wszelkich śladów kultury żydowskiej na terenie Poznania. Więźniowie byli zmuszani do prac likwidacyjnych cmentarzy żydowskich. Własnoręcznie, bez żadnych zabezpieczeń wykonywali prace ekshumacyjne, a następnie rozbijali macewy, czyli płyty nagrobne, które miały posłużyć jako budulec do utwardzania powstającej Rusałki. Wielu z nich zmarło w wyniku niewolniczej pracy i brutalnego traktowania. Miejsce, na którym od 1941 r. powstawała Rusałka było już wtedy świadkiem egzekucji, które Niemcy wykonywali na Polakach – więźniach wywożonych m.in. z Fortu VII od jesieni 1939 r. Do dzisiaj, pomimo kilku prowadzonych śledztw w sprawie zbrodniczych wydarzeń na terenie Gołęcina, nie udało się ustalić, ile osób straciło tutaj życie. Szacuje się, że ofiar mogło być kilka tysięcy. Szczątki pomordowanych były najczęściej wywożone i chowane na cmentarzach: sołackim, gołęcińskim, naramowickim i jeżyckim. O tych tragicznych wydarzeniach II wojny światowej przypominają trzy pomniki, które powstały w okresie powojennym na południowym, północnym i wschodnim brzegu jeziora.

Od kilku lat podczas obniżania się poziomu wody w Rusałce można zauważyć wystające ponad poziom wody fragmenty macew. Coraz częściej pojawiają się postulatory wydobycia płyt nagrobnych i stworzenia z nich miejsca pamięci w formie lapidarium, które stanie się swoistym pomnikiem męczeństwa społeczności żydowskiej okresu II wojny światowej. O tym i innych projektach upamiętniania opowiadała Przewodnicząca Gminy Żydowskiej w Poznaniu Alicja Kobus, która była obecna podczas prac nad Rusałką w dniu 21 października.

Projekt OBUWiM odbywa się za zgodą Gminy Żydowskiej, a także Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu. Prowadzone badania mają charakter bezinwazyjny. Ich celem jest pozyskanie materiału filmowego i fotograficznego przy jednoczesnym zapisie lokalizacji i parametrów kamiennych bloków, które wykazują cechy wskazujące na pochodzenie z płyt nagrobnych. W ciągu dwóch dni archeologom udało się zbadać cały zbiornik sonarem i namierzyć punkty ze szczególnym nagromadzeniem bloków kamiennych. Przeprowadzono również prace badawcze linii brzegowej. Prospekcja podwodna pozwoli na sporządzenie dokumentacji ujawnionych obiektów, jak również ocenę stanu porośnięcia zbiornika roślinnością, stopnia zamulenia oraz identyfikację innych kluczowych warunków do dalszych prac, które w przyszłości pozwolą na podjęcie macew wciąż pozostających w Rusałce. Archeolodzy przeprowadzą również prace analizy porównawczej linii brzegowej z okresu lat 40. i 50. ze stanem współczesnym, co będzie możliwe dzięki zachowanym zdjęciom lotniczym, które zostały pozyskane m.in. z zasobu Wojskowego Biura Historycznego. Archeolodzy powrócą do Poznania za miesiąc z nadzieją na nieco lepsze warunki pod względem przejrzystości wody, które pozwolą na dokończenie prac terenowych.

Badania zostały przeprowadzone przez Fundację Archeologii Podwodnej z Warszawy. Archeologom towarzyszyła ekipa filmowa Zbysława Kaczmarka oraz Ewa Liszkowska z Oddziałowego Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa w Poznaniu.